

VEKERDI LÁSZLÓ

„Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk?”*

„...Nemzeti helyzettudatunk mai állapotáról árulkodó ankét” – foglalta össze illetve kezdte el a könyv szegedi bemutatóján a bemutatást Domokos Mátyás, hogy aztán utalva a fenti kérdések által benne felkavart kérdések nyugtalanítóan eleven megválaszolhatatlanságára, megnyugodjon, amikor rátalált „a tudós régész: Trogmayer Ottó megállapítására, hogy a Tiszatáj körkérdése voltaképpen megválaszolhatatlan”. Nincs egyedül ezzel. A körkérdésre beérkezett válaszok nagy száma („helyzettudatunk mai állapotát tekintve”) pedig mintha azt mutatná, hogy „a Tiszatájbeli kérdések problematikájának a megoldhatatlansága, kizárólagos és egyedül üdvözítő érvényű megválaszolásának nyilvánvaló lehetetlensége se mentheti föl a gondolkodó és önismeretre vágyó magyar embereket a lehetséges válaszok keresésének a kötelessége, sőt: kényszere alól, mert itt van egy kérdés, a középső, a »Mik vagyunk?« kérdése, a nemzeti önismerete kérdése, aminek a megválaszolása...”

De nem folytatom, mert így, olvasva a Tiszatáj mostani decemberi számában Domokos Mátyás bevezetését, megállít a kérdés, amit a szegedi bemutatón a szöveg szép lendületében észre se vettem: Mik vagyunk? Túlságosan ismerős. Hiszen ezzel kezdődik a magyar nyelvű írott irodalom. „Látjátok feleim szümtükkel mik vagyunk.” Es vajon a címül választott képen, nem a kép címében, hanem magán a képen, nem erről van éppen szó? Kivált ha a tahitii képhez hozzánézzük a Sárga Krisztust és a többi Bretagne-i festményt: Jákob küzdelmét az angyallal, ahogyan a miséről jövő breton asszonyok látomásában felrémlik, vagy összevetjük a fonó nőekkel, a kanással... Látjátok feleim, mik vagyunk. De akkor ezek az „ezredvégi kérdések a Tiszatájban” nekünk tán ezredelejek is, és persze nem is kérdések, és nem is „önismeretről”, legalábbis nem közvetlenül, szólnak, hanem valami másról, tágasabbról: „Isa pur es homu vogymuk. Mennyi milosztben teremtvé eleve mü isemüköt Adámut és odutta vola neki paradicsumut házoá.” Így hát joban illetet volna tán a könyvbe is a Gauguin-kép, mintsem a párducos Árpád és az előtte hódoló őslakosok; de most nem a gigászi körgicset kívánom ócsárolni.

Ádám mint őszünk és az emberiség történetébe épülő üdvtörténet mint program: a 13. század végén nyilvánvalóan több ez kegyes vallásos mítosznál; hadd legyenek itt anakronisztikus és kissé patetikus és hadd tulajdonítsak az egykori barátoknak a Domokos Mátyáséihoz hasonló érzéseket, hogy tudniillik „»az ádáz nemzeti öncélúság« kísértéseitől (Fülep Lajos formulája) vagy a posztmodern relativizmus cinizmusától egyaránt mentes tisztánlátásra a magyarság józanul gondolkodni képes részének sohasem volt égetőbb szüksége, mint az új évezred küszöbén, amikor a bőrünkön érezzük

* Elhangzott 2000. december 12-én, a Károlyi Palota Kulturális Központban, a „Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk? Ezredvégi kérdések a Tiszatájban” c. kötetünk bemutatóján.

az élet magyar útjának az irányát és minőségét meghatározó világtrendek nyomását. Erre nekünk kell tudnunk a választ, hogy ne helyettünk válaszoljanak mások.” Akkor tudtuk a választ, a barát prédikációja a tanú, de ma?

Mintha épp Domokos Mátyás – és a 13. századvégi kolduló barát világtrendek nyomását regisztráló – és közvetítő – szövegét folytatná Határ Győző: „valamikor az Egyesült Államokról mondták, hogy »a népek olvasztó kohója«. Am amióta a Földön felkerekedni divat-imperatívussá vált és elindult a népek körbe-vándorlása, magáról a bolygóról mondható el, hogy az emberi biológikum »olvasztó kohója«. Tetszik-nem tetszik a fajtisztaság a kasztrendszer hívő fanatikusainak, a harmadik évezred jószerével a fajok összeolvadásának jegyében áll, s ez is, mint volt a múltban, a jövőben is fájdalmas vércsapolással, faluháborúkkal, »szicíliai vecsernyékkal« s megtorlatlan hekatombákkal jár majd, mígnem ki nem fejlesztjük milliárdszámra természetes »klónjainkat«, s azzal a harmadik évezred etnikus tisztogatásai, rituális gyűlölködései, takargatott népirtásai bele nem sülyednek történelmünk szokvány-rémtetteinek voltaire-i/gibbon-i bűnlajstromába.” Nem hiába írta Apokrif-írása fölé – régi apokrif barátok jó utódjaként – Határ Győző: „Még elgondolni is Szörnyű”. De nem hiába tette idézőjelbe se, mert tudományos precizitással sorol fel védekezési mechanizmusokat és kiutakat – jószerivel tudományos kiutakat –, és – ebben is apokrif – elítéli egész népek bűnbakul-vetését, sőt még hibáztatását is: „a Bach-korszakban is éltek, százezerével, emberek: ne haragudjunk rájuk, amiért osztályrészükül jutott, hogy ott voltak élni kénytelenek; sem azért, mert az utcakövek feltépése helyett megélni próbáltak s egyetlen gondjuk a földél a fejük fölött meg a családjuk etetése volt. Hogy egy fogoly barakk-tábor »átkos« – meglehet; de a foglyulejtett nemzetet nem lehet elmarasztalni azért, mert oda beteretlék: őrá is vonatkozik a Genfi Nemzetközi Egyezmény, hogy a foglyot emberi méltóságában megalázni tilos.”

Hasonlítsuk össze a következő cikk múltból jelent és jelenből múltat – még Bibót is – oda vissza „leballiberálisozó” hangnemével – de mégis, ne tegyük, vagy legalábbis ne itt. Itt inkább arra kell még figyelmeztetni, hogy Határ Győző apokrif-ezoterikus gondolatai milyen szépen összezsengenek Rákos Péter szolid-rationális „»Es mégis!...«”-ével (még az idézőjelbe tevés is!):

„A gauquin-i kép-gondolat formájában kifejezett kérdés, ha nem tévedek, a homo sapiens múltjára, jelenére és jövőjére értődik... Ha tévednék, töredelmesen bocsánatot kérek, de kötve hiszem, hogy a művésznek csupán a franciák jártak az eszébe.” És összezsengenek Kaltenbach Jenő gyakorlati-politikai helyzetfelmérő írásával az etnikai alapokon nyugvó nemzetállami politizálás idejétmúltságáról, tragikus és tarthatatlan túléléseiről. „Itt vagyunk mi és ott vannak ők, és köztünk a határ, ami elválaszt. Persze mindig rossz helyen, mert folyton átlóg belőlük is meg belőlünk is egy darab, amin alkalomadtán jó lenne változtatni. Igaz, hogy ez így sok bajjal jár, de sokáig nem volt más alternatíva.

Mára azonban a helyzet alapvetően megváltozott.”

Alapvetően, de csak a világ kisebbik részén eléggé a változáshoz, hiszen amint Kaltenbach Jenő írja, ennek „tudati feltétele a »mi« és az »ők« tudatnak az »egész és a rész« tudattal való felváltása.” Amire mifelénk legfeljebb ha alárendeltségi viszony formájában hajlandók a politikusok és a „mérvadó intellektuelek”; elég példa hozható rá „határon innen és túl”, a kötet tanulmányaiban is felemlítődik jó néhány, köztük különösen fájdalmasak is, mint például Beke György (minden középkelet-európa-hívőnek tananyagul ajánlható) írásában vagy Gál Sándoréban, Kántor Lajoséban, Balla D.

Károlyében. Vagy Gáll Ernő – az egész kötetben tán egyedül önkritikus – tanulmányában. Ezzel azonban visszajutottunk az önvizsgálat kérdéséhez. Mert amint Szent István írja: „Mit lát egy nemzet, ha tükört tart maga elé; mikor belenéz, és kritikus szemmel arcát figyeli? A gond ott kezdődik, hogy minél nagyobb egy nemzet, annál kevésbé néz tükörbe és fittyet hány arra, amit az számára mutatna. Nincs szüksége semmiféle önvizsgálatra és visszaigazolásra, különösen akkor, ha eredményei alapján ő próbálja diktálni a többi nép életét. Ebben az esetben meggyőződése szerint nyilván az övé a legszebb tükörcép. A tükör akkor kerül elő, ha egy nép gyenge és nem vált óriássá.” De a néző többnyire ekkor is azt látja, hogy övé a legszebb tükörcép. Vagy – néha – még a valóságosabbnál is rútabbnak látja magát. Csak egy alapjában mellérendelő – alapjában egyenlőségre és szabadságra építő – világban képzelhető el, nem a hű tükörcép, mert ilyen nincs, mondjanak bármit (jó drágán) az aktuális imagológusok, hanem talán ahogyan Sándor Iván fogalmaz: „A megoldhatatlanság önismerete és az önismeret megoldhatatlansága”. Mert végső soron erről szól ez a kötet a maga sokféleségében és ezért érvényes rá Tózsér Árpád befejező Dedicatio-jának külön, kézzel írt strófája: „Ecce poema!, Sándor úr. Remélem, tetszeni fog! Beleadtam apait, anyait, s közben kitűnően szórakoztam. Üdv. Tózsér Á.”

